

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİNE YANSIYAN SUÇLULUK DUYUMUNA PSİKANALİTİK BİR YAKLAŞIM

Doç. Dr. Cafer ŞEN*

Suçluluk, Varlık'ın sessizlik içinde kendisine çağrısıdır

Martin Heidegger

Öz: Cumhuriyet dönemi Türk şiirine yansıyan suçluluk duyumuna psikanalitik yaklaşıldığında başlıca iki yönelim görülür. Bunlardan ilki şairin/ anlatıcının kendini suçlu hissedişine dair duyumdur. Bunun nedeni Sigmund Freud ve Jacques Lacan'ın ortaya koyduğu gibi özne olarak şairin, Lacan'ın kavramlaştırdığı Babanın Adları olan yasa ve yasakları çiğnemiş olmaları veya çiğneme ihtimalleridir. Bir özne olarak şair yasa ve yasayı çiğnemesine bile, yasa ve yasağın oluşu her insan gibi şairin de bunları çiğnemenin bilinçdışı arzusunu taşıdığı anlamına gelir. Burada yasa ve yasağın oluşu diyalektik olarak bilinçdışı suçluluk duyumunu vareder. Şiirlerinde ilksel ve kökensel bu suçluluk duyumunu yansıtan şairler, bu duyumla Kant'ın ortaya koyduğu etik ilke, ahlak yasası ve koşulsuz ödev mantığına göre içerik ve anlamdan yoksun ve sadece biçimsel ilkelerle inşa edilmek istenilen acımasız, merhamet yoksunu öznenin de karşısında yer alır. Bu noktada şairler, yine Kant'ın patoloji olarak kavramlaştırdığı insanın otantik ve egzotik duyumlarından yana tercihini kullanır. Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde suçluluk duyumunun bir diğer görünümü simgesel/kültürel alanın özneyi suçlayışı karşısında şair/anlatıcının kendini bütünüyle suçsuz hissedişidir. Bu noktada psikanaliz öznenin tercihlerinde rol oynayanın birinci derecede bilinçdışı arzu olduğuna dikkat çeker. Bilinçdışı arzu da simgesel kültürel alana göre şekillenir. Dolayısıyla bilinçdışı arzusuyla hareket eden özne/şair de bu noktada tercihlerinde sorumlu olmadığından suçluluğu kabul etmez.

* Dokuz Eylül Üni. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl. cafer.sen@deu.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet dönemi Türk şiiri, Suçluluk, Bilinçdışı Arzu, Etik İlke, Ahlak Yasası

A Psychoanalytic Approach to The Guilt Consciousness in The Republican Period Turkish Poetry

ABSTRACT: Two principal orientations are seen in the guilt consciousness of the Republican Period Turkish poetry. The first of these is poet's/narrators guilt consciousness because the poet as subject breaks laws and bans as the names of father have been found out by Sigmund Freud and Jacques Lacan. Even if the poet as subject does not break the law, the presence of law and ban means that the poet carries subliminal desire of the breaking the law. The presence of laws and bans dialectically finds out the subliminal guilt consciousness. The poets who reflect primary and original guilt consciousness in their poems according to ethical principle, act of ethic and unconditional assignment logic have been found out by Kant locate opposite from brutal and ruthless subject who does not have content and meaning, and only intends to be built with the formal principle, At this point, the poets still use the preference in favor of the authentic and exotic sensations of human conceptualized as pathology as termed by Kant. Another view of Turkish poetry is that the poet/narrator totally feels innocent vis-à-vis symbolic/cultural area blames to the subject. At this point, psychoanalysis points out that the primary role of the choice of the subject is subliminal desire. Subliminal desire is shaped according to symbolic/cultural area. Thus, the subject/poet acts in accordance with the subliminal desire, which he does not accept because he is not responsible for his preferences.

Key words: Republic period Turkish poetry, guilty, subliminal desire, ethical principle, act of ethic.

Giriş

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin tematik yapısı üzerine yapılacak derinlikli bir psikanalitik çözümleme, suçluluk duyumun bu şiire çok farklı ve zengin bir şekilde yansıtıldığını gösterecektir. Zaten *Bir Şiir Teorisi* olan *Etkilenme Endişesi* kitabının yazarı Harold Bloom'a göre "şairler suçluluk kültürlerinde yaşarlar" (Bloom 2008: 94). Çünkü din, ahlak gibi üst yapı kaynaklı suçluluk duyumu, üst doğanın ya da yasa ve yasa mirasının bastırılmasından kaynaklanırken Freud'un fenomenolojik kuramlarında ise suçluluğun kaynağı dürtü ve içgüdülerin bastırılması, alt

doğanın engellenmesi sonucu ortaya çıkar. Bu noktada gerek üstyapının nefes aldırılmaz yasa ve yasaklar, gerekse alt doğanın doymak bilmez iş-tahları mutlak anlamda şairde suçluluk duygumunu ortaya çıkarır.

Buna karşı şair, ise bu suçluluk duygumunu şiirlerinde yansıtarak hem üstyapının yasa ve yasaklarını hem de alt doğanın içgüdü ve dürtülerini simgesel, kültürel alanda yaşanır hale getirmeye çalışır. Bunu yaparken de her iki alanın isteklerini mutlak anlamda karşılayamadığı ve aynı zamanda yıpratıldığı için de suçluluk duyar. Fakat genelde sanatçı özelden ise şairin “suçluluk duygusuna duyulan ihtiyacı önleyen” yaşamı, sanatçının ve şairin “*suçluluk duygusunu fark ettiği ancak onun önüne geçmenin yollarını bulduğu bir yaşamdır*” (Phillips 2012: 51). Bu nedenle sanatçı ve şair, suçluluk duymayı, daha doğrusu bu duygu tarafından engellenmeyi yaşamıyla hafifletmiş ve kaleme aldıklarıyla da benzer tavır ve tutumun simgesel/ kültürel/ toplumsal alanda da inşa edilmesini sağlamaya çalışmıştır.

Şairin bu tavır ve tutumuyla Kant’ın ortaya koyduğu etik ilke, ahlak yasası ve zorunlu ödev mantığıyla inşa edilmek istenilen öznenin kurulumuna ve yaşamın sertliği ve acımasızlığına direnç geliştirmeye çalışıldığı görülür. Bu makalede gösterileceği gibi Türk şairi de, şiirine yansıttığı suçluluk duygusuyla, adeta mevcut asrı(mızı)n en önemli filozoflarından biri olan Emmanuel Levinas’ın “*ödevler yapıldığı ölçüde ağırlaşır. Ödevimi ne kadar iyi yaparsam o kadar az hakkım olur*” (Zupancic 2011: 54) önermesini ilke edinmiş, koşulsuz bir ödev mantığının, etik ilkenin ve ahlak yasasının hem yaşam alanını daralttığını göstermiş hem de böylesine bir daralmanın önüne geçmeye çalışmıştır.

Etik ve Yasa Karşısında Suçluluk Duyumu:

Bu noktada Cumhuriyet dönemi Türk şiirine yansıyan suçluluk duygusu hayatı yaşa(an)maz duruma getiren etik ilke, ahlak yasası ve koşulsuz ödev mantığının ortaya çıkardığı arınma, saflaşma ve adanma edimlerinin karşısında yer alır. Bunun nedeni de Sigmund Freud’un dikkat çektiği gibi süperegonun içselleştirilmesi sonucu elde edilen bu tür edimlerin acımasız, merhamet yoksunu insanı ortaya çıkarma potansiyeline her zaman sahip olmalarıdır:

“İçselleştirilmiş bir otorite olarak süperego aynı zalimlikle hareket eder. Bir insan ne kadar erdemliyse o kadar haşin ve güvensiz davranır; bu nedenle nihayetinde kendilerini en korkunç günahkârlıkla suçlayanlar tam da azizliği en uç noktasına götürmüş insanlardır” (Zupancic 2011: 54).

Bu noktada erdemliliğin suçluluk duyumuyla olan bu zıt işleyişini/ görünüşünü Behçet Necatigil aşağıdaki mısralarda çok net şekilde ortaya koyar: “*Bir erdemi sayıkladım belki uzun bir süre/ Sanki bir tapmakta/ Bu çok açık bir kitaptır, belli oluyor/ Suç benim miydi, çağ*” (Behçet Necatigil 225). Bu dizelerde erdemliliğin fiiliyata dökülmediği, bilinçdışı bir arzu olarak saklandığı “sayıkladım” göstereni kullanılarak açığa vurulur. Şairin, erdemden uzak duruşunun nedeni dizelerde de ifade edildiği gibi ne kendisinin ne de çağın suçudur. Çünkü Kant’ın ortaya koyduğu gibi etik ilke, ahlak yasası ve zorunlu ödev mantığının bir sonucu olan erdemlilik, insanın otantik ve egzotik duyum ve algılarıyla bunların fiiliyatının ortaya konması sonucu meydana çıkan patolojisinin tam karşısında yer alır. Bu noktada içerikten ve anlamdan yoksun tamamen biçimsel kalan etik ilke, ahlak yasası ve zorunlu ödev mantığı patolojik “*insanlığı dışında bir insanı oluşturan her şeyden arındırılır, bir iskelet gibi, asla tam bir insan olamayan soyut insanlığıyla bırakılır*” (Laing 2015: 38).

Böylesine bir Kantçı öznenin ortaya çıkmaması için yine Kant’ın kavram olarak ortaya koyduğu insanî duyum ve algılardan meydana gelen öznenin patolojisi ile etik ilke ve ahlak yasası simgesel, toplumsal ve kültürel alanın her tercihinde çatışma halindedir. Bu çatışmada “*üstbenin sadizmine, acımasızlığına karşı, ben mazoşizmi, ceza ihtiyacı söz konusu olur*” (Ricoeur 2007 262). Burada suçluluk duyumunun “*sürekli olarak cezalandırılmak, yani hadım edilmek isteyen*” (Green 2004: 59) ben mazoşizmi kaynaklı olduğu unutulmamalıdır. İşte bu noktada şairler tercihini ben mazoşizmden yana kullanarak Necatigil’in yukarıdaki dizelerinde “*suç benim miydi çağ?*” ifadesiyle ortaya koyduğu gibi suçluluk duyumunu yaşadıklarını ortaya koyarlar. Burada noktada etik ilke, zorunlu ödev mantığı, ahlaki yasaların içselleştirilmesi sonucu oluşan vicdan/ süperegönün bütünü olan üstben sadizmi simgesel toplumsal alanda hep patoloji olarak kavramlaştırılan öznenin otantik ve egzotik duyum ve algılarının karşısında yer alır. Bütün bu kurulumlar, suçluluk duyumunu ve bu duygunun yol açtığı kefarete edimini ortaya çıkarır. Bu noktada Necatigil gibi tercihini patolojiden yana kullanan her özne suçluluk duyar. Hatta burada tercihe ve harekete bile gerek yoktur. İnsan anlamdan ve içerikten yoksun etik ilke, ödev mantığı ve ahlak yasaları, süperegö ve vicdan karşısında sürekli kendini suçlu ve günahkâr hisseder; çünkü yasa ve yasağın bulunuşu, insanın bu yasaları çiğneme bilinçdışı arzusuna sahip olduğunu gösterir. Burada yasa ve yasağı çiğneme, ihlal etme bilinçdışı arzu hep suçluluk duyumunun ardına gizlenir. Çünkü “*bastırılmış çocuksu dürtü türevlerinin etkinleşmesiyle ortaya çıkan bilinçdışı suçluluk duyguları, normal üstben işlevlerinin bütünleşmesi için ödenen bedeldir*” (Kerng-

berg 2006: 58). Dolayısıyla da suçluluk duyumunun yoğun şekilde hissedilişi aslında yasa ve yasağı çiğneme bilinçdışı arzusunun göstergesidir. Bilinçdışı suçluluk duyum ve duygusunun kaynağı olarak vicdanı gösteren Freud'a göre bilinçdışı suçluluk duygusu ve duyumunun adı vicdandır (Ricoeur 2007: 172). Şair de bu hususta "*Azap günahkârındır*" (Cahit Sıtkı 2010: 45) dizesiyle bir ilke veya önerme şeklindeki söylemiyle sunduğu, günahkârın mutlak manada suçluluk duyacağını bilinçdışı veya vicdanan kabul etmiş gibidir. Çünkü bu dizedeki "günahkârın azap çekeceği" kabulü ne Husserl fenomenolojisinin temel yönelimsellik ilkesi gibi deneyimlenmiş ne Kant'ın felsefi öğretisi gibi kritiğe açılmıştır. Benzer bir tavır ve tutum Turgut Uyar'ın şu mısralarında da görülür: "*Yazlar ne güzeldir kim bilir?/ Suç olmasa/ O trenler, o kaçmalar, o deniz yağmurları/ O kötü mektuplar*" (Turgut Uyar 2008: 269). Bu mısralarda da suçluluk ve suçun hem deneyimlenmediği hem de kritiğe açılmadığı görülür. Bu noktada suç ve suçluluk duyumunun bilinçdışı mutlak olarak kabulü söz konusudur. Bu kabulün en önemli nedenlerinden bir suç ve suçluluk duyumunu ortaya çıkaran yasa ve yasağın mevcut oluşudur. Burada Hegel diyalektiğiyle düşünülecek olunursa suçluluk duyumunu ortaya çıkaranın yasa ve yasağın bulunuşudur.

İşte bu nedenledir ki genelde öznelde özelde ise şairler, bilinçdışı suçluluk duyumlarıyla hareket ettiklerinden, bu duyum ve günahkârlığı tartışmak yerine bunları ortaya çıkaran yasa ve yasakları, negatif unsurları öznenin kurucu jestine çevirir, dönüşüme uğratırlar. Bunun en bariz örneği Sezai Karakoç'un *Pişmanlık ve Çileler* adlı şiirinde "yanma" "sıcaklık" gibi negatif unsurların öznenin kurucu jestleri olarak kabul edilmesi ve öne çıkarılmasıdır: "*Gönüller yanarak kavuşacaktı;/ yüzdeki ıstırap, çile ocağı,/ Onun bu ocakta yanan toprağı/ Bir gece rüyamda avuçlarımı yaktı;/ Gönüller yanarak kavuşacaktı/ Benim gözlerim yeşildir, onun gözleri kara;/ Ben günah kadar beyazım, o tövbe kadar kara*" (Sezai Karakoç 24). Burada son iki dizenin buraya uzunluğundan dolayı almadığımız şiirin bölümlerinin sonunda tekrarlandığı görülür. Bu tekrarda günahın/suçun beyaz, tövbenin/af isteğinin kara olarak vasıflandırılması gündelik değer yargılarını ve söylemi yönelik yapıbozucu bir tavidir. Şairin bu tutumu aslında yaşamda insanı patolojiden tümüyle temizlemek isteyen Kantçı etik ilke ve ahlak yasasına karşıdır. Çünkü İmmanuel Kant'a göre "*ödev kavramı nesnel olarak eylemin yasaya uygunluğunu ister; öznel olarak, yani maksimleri bakımından ise, istemenin yasayla belirlenmesinin tek yolu olarak-yasaya saygı ister*" (Kant 2009: 89).

Bu noktada iki önemli psikiyatr Sigmund Freud ve Jacques Lacan ise önceden hazır olan yasanın/ ahlak yasasının/ etik ilkelerin ve koşulsuz

ödev mantığının özne tarafından içselleştirilerek süperego alanın yaratıldığına dikkat çekerler. Kant da “*şaf akıl kendi başına pratiktir ve (insana) ahlak yasası diye adlandırdığımız genel bir yasa*” (Kant 2009: 36) verdiği bahsederken ahlak yasasının özne tarafından hazır bulduğuna ve kabul edildiğine dikkat çeker. Özne, hazır bulup içselleştirdiği ahlak yasasını, etik ilkeyi ve koşulsuz ödev mantığının yaşamı boyunca aslında kendinde tam olarak ne istediğini hiçbir zaman bil(e)mez. Buna rağmen bunların kendini sınırladığı bir alanda, daha çok ve daha fazla rafine, naif ve incelikli hedefler arkasından koşarak yaşama ait temel içgüdü ve dürtülerinden gittikçe uzaklaşmaya başlar. Çünkü hazır olarak öznenin eline tutuşturulan ve/veya içine boşluk olarak yerleştirilen bu ahlak yasası, etik ilkeler ve zorunlu ödev mantığında “*ötekinin talepleri asla tatmin edilmeyecektir işte tam da bu başarısızlıklar serisi (“bu olmadı” “tekrar dene” “bir deneme daha”*” (Zupancic 2005: 186) şeklinde sürüp gidecektir. Burada önceden hazır kabul edilen ahlak yasası, etik ilkeler ve ödev mantığının öznenin üzerine gelişinin haddi ve sınırı yoktur. Yasa ve etik ilke içine yerleşmiş bulunan Öteki'nin arzusunun, öznenin isteklerinin sonu yoktur. Ahlak yasası, etik ilke ve ödev mantığı, özneye ait ne kadar otantik ve egzotik duyum ve algı, yaşama dair patolojik haz ve arzu varsa hepsinin suçluluk duyumunu ortaya çıkaracak şekilde kendi uğruna feda edilmesini ister. Özne ise arzu etmemesine rağmen bütün bu kendisinden istenilen fedakârlıkları Lavinias'ın dikkat çektiği gibi ödev mantığıyla yerine getirir. Böylelikle arzu, haz, merhamet, anlam ve değer yönüyle içeriği arınan ve saflaşan özne, sadece biçimsel ahlak yasası, etik ilkeler ve ödev mantığına adandığından sevgisiz, duygusuz, acımasız ve merhametsiz olmakla kalmaz içselleştirip süperego haline getirdiği ahlak yasası altında ezilmeye başlar. Çünkü “*ötekinden sorumlu olma zorunluluğu Varlığın/oluşun anlamının ontolojik önceliğini yıkar; o dünyada işgal ettiğimiz doğal ve politik pozisyonları yerinden eder*” (Levinas 2010: 86).

Etik ilke, ahlak yasası ve ödev mantığı Kant'ın patolojik olarak tanımladığı öznenin hissettiği entelektüel ya da ruhanî zevki ve acısı da dâhil olmak üzere hayata ait bütün edimlerden sonsuza kadar bir arınmayı ve saflaşmayı talep eder. Bu özgün ve özerk etik eylem, özne açısından suçluluk duyumunu ortaya çıkaran yıkıcı bir faaliyettir; çünkü böylesine bir arınma faaliyetinin sonucunda ortaya çıkan daha yüksek bir saflaşma arzu yetisi, öznenin herhangi bir tikel nesneyi değil, daha ziyade içeriği boşaltılmış, sadece biçimin işlediği edim ve eylemlerin kendisine atf yapar. Böylesine bir saflaşma ve arınmada özne, eylemlerinin patolojik dürtü ve güdülerini ortadan kaldırır. Böylelikle de ilgilendiği tüm nesnelere

üzerinde zevk ilkesini, kendi ve diğer insanlara iyiliği noktasında da tüm kaygıları göz ardı eder. Böylelikle ortaya çıkan patolojiden arındırılmış Kantçı etik ilke, ahlak yasası ve ödev mantığı dünyaya bir insanlık dışı özne önerir. İşte böylesine soyut ilkelerle inşa edilen özneyi tekrar insanlık safına yerleştirecek olan şairin şiirlerinde yansıttığı suçluluk duyumdur. Bir dizi norm toplamından ibaret olan etik ilke ve ahlak yasası, arzu ve hazzı kısıtlayıp dizginleyerek davranışları tüm uç noktalardan uzak tutmayı hedefler.

Felsefe ve medeniyet tarihi boyunca tanımlanmaya ve oluşturulmaya çalışılan değer ve anlamlar üzerindeki etik ilke ve ahlak yasası psikanalizin ortaya çıkışıyla büyük darbeler alır. İlk önce Sigmund Freud ve ardından Jacques Lacan değer, anlam ve etik ilkelerin toplumsal yaşamda nasıl işlediğini göstermekle kalmamış, aynı zamanda bunların karşısında olduğu haz ve arzu lehine nasıl çalıştıklarını ortaya koymuşlardır. Bu noktada toplumsallıkta işleyen haz ve arzu, Eros'a ait yaşam ve cinsellik içgüdüleriyle hayatı savrulmaktan kurtarıp bir arada tutarken; değer, anlam, etik ilke ve ahlak yasası üzerinde işleyen haz ve arzu ise artık kuraldan, ahlaki ilkeden hazzı arzuladığından ve elde etmeye çalıştığından ölüm tanrısı Thanatos'un içgüdü ve dürtülerinin hizmetindedir. Freud, *Uygurluğun Huzursuzluğu* eserinde suçluluk duyumunun kültürün libidoya karşı değil de saldırganlığa karşı verdiği mücadele sonucu ortaya çıktığını ileri sürer. Bu noktada kültür, Eros'a değil de Thanatos'un ölümcül bencilliğin yuvası olan ben'e karşı baskısını artırır. Böylece ben'in başkalarına yönelen şiddetini boşa çıkarmak için ben'in kendi kendisine yönelen şiddetten yararlanırken aynı zamanda suçluluk duyumunu da ortaya çıkarır (Freud 2009: 78). Burada ben'in duyduğu suçluluk duyumu aslında simgesel alanda başkasına yönelen şiddetin ikamesi sonucu ortaya çıkar. Bu durumda Klein'in belirttiği gibi "suçluluk duyumu sadece cezalandırılma kaygıları üretmez. Suçluluk saldırganlık karşısında sevgi nesnesini korur, çünkü saldırganlık bu nesneye de yönelir. Bu noktada şairlerin önceden keşfettikleri gibi "bazı şükran davranışları aslında sevgi yetisinin değil, suçluluk duygularının ürünüdür" (Klein 2002: 33)

Bu duruma en güzel örnekler gündelik hayatta yaşamın haz ve arzularını gittikçe kısıtlayan anlam ve değerlerin, etik ilke ve ahlak yasasının yüceltmelerle aşılmaya çalışılması, yaşanılır kılınması ve dönüştürülmeye çalışılmasıdır. Freud toplumsal hayatta bu tür dönüşümlere dikkat çekerken, Lacan ise değer, anlam, yüceltme, etik ilke ve ahlak yasalarının hayatı yaşanmaz duruma getirişine yönelik kuram ve teorileri bir adım daha ileriye taşıyarak öznenin içinde bulunduğu çıkmazı gözler önüne serer. Bu çıkmaz öznenin, giderek etik ilkeler ve ahlak yasaları al-

ında yaşama zorunluluğunda oluşlarını hissetmemeleriyle ortaya çıkar. İşte böylesi bir zorunluluk altında yaşayan ve bu zorunluluğu içselleştiren özne artık değer, anlam, ahlak ve etik ilkelerden haz alır duruma gelir. Bu noktada artık özne, şairin deyişiyle “*bazı yasak kitapların verdiği dinç duygular*”ın (İsmet Özel 2014: 171) ahlak yasası, ödev mantığı ve etik ilkeler verdiği yanılmasına kapılır. Bu ise nesnelerin/duyumların içeriğinin/anlamının saf dışı bırakılıp, özlerinden/tözlerinden ayrı(ıştırı)larak içi boş biçime indirilişi anlamına gelir. İşte bu noktada nesnelerin keyfi ve hazzı ortaya çıkararak içerik ve anlamdan boşaltılmasının, maddelerin özlerinden/ tözlerinden ayrıştırılmasının nedeni ise böylesine bir haz ve keyfin kontrol edilmesinin zorluğudur. Böylelikle Nietzsche’nin dikkat çektiği iyi ve kötünün ötesine taşınacak bir haz ve arzunun doyumu/tatmini engellenmiş/hadım edilmiş olur. Artık haz ve arzunun doyumu/tatmini sadece içeriği boşalmış etik ilke ve ahlak yasasının/ iyi olarak kabul edilenin alanında kalır. Bu şekilde hareket edildiği vakit artık öznenin etrafındaki doğal nesnelere içeriği ve anlamından boşaltılmış etik ilke ve ahlak yasasının haz ve arzudan arındırılmış nesnelere dönüşür. Bu nedenle öznenin elini uzattığı her nesne haz yönünden kurumuş bir hale gelir. Burada kuruyan sadece haz ve keyiften arı olan nesne değil ona uzanan hadım edilmiş öznenin elleridir aynı zamanda. İşte şair böylesine bir gidişatı tersine çevirmek için suçluluk duygusunu geri çağırır: “*Hata yapmak/ fırsatını Adem’e veren sendin/ bilmedim onun talihinden ne kadar düştü bana/ gençtim ve ben neden hata payı yok diyordum hayatımda* (İsmet Özel 2011:7). Şair, bu dizelerinde suçu/ günahı/ hatayı bir “talih” olarak değerlendirir. Bunun görünürdeki sebebi etik ilke, ahlak yasası veya ödev mantığının kurduğu sert ve acımasız öznenin kuruluşuna neden vermemek, psişik sebebi ise bilinçdışına bastırılan suçluluk duygusudur. Bu duyumu Freud’un *Totem ve Tabu* eserinde ortaya koyduğu gibi kültür ve medeniyetin ortaya çıkışının nedenidir aynı zamanda.

İnsanlığın ilk dönemlerinde yüce/totem olan babanın öldürülüşü (Freud 2014: 161) sonucu duyulan ve bilinçdışına bastırılan suçluluk duygusu, daha sonraki zamanlarda anakronik olarak simgesel, kültürel ve toplumsal alanda her an babanın adları olan yasanın çiğnenişi veya çiğnenme arzusunun dönüşerek varlığını devam ettirmiş ve özneyi mutlak bir suçluluk duygusuna itmiştir (Lacan 2014: 65). Bu suçluluk duygusu aslında değer ve anlamların içselleştirilmesi sonucu elde edilen ve önemli tabu olan vicdanın var ettiği bir duygudur. Bu suçluluk duygusunun nedenleri ise aşağıdaki dizelerde görüldüğü gibi yaşanan anda ve geçmişe ait nesne eksikliğinden kaynaklanan arzunun bilinçdışına bastırılışıdır: “*Bize öğretilen her söze kandık/ “Yasaktır” “Memnudur” dendi, inandık/*

Hep “Girilmez” levhasında aldandık/ Bu tutulan, yanlış yol gelir bize” (Oğuz Atay 2008: 134)

Aslında Freud’un *Totem ve Tabu* adlı eserinde ortaya koyduğu ilk dönemlerden günümüze kadar kendini değer, anlam, yüceltme, etik ilke, ahlaki yasa ve zorunlu ödev mantığı karşısında suçluluk duygumu kaynaklı üç çeşit/dönem insanın trajedisine tesadüf edilir. Oğuz Atay yukarıda alıntılanan dizelerinde başlıca insana/döneme ait iki çeşit trajediyi ortaya koyar. Bunlardan ilki yukarıdaki ifadelerde görüldüğü gibi her söze kanma, girilmez levhasına aldanma gibi yasa ve yasakların alanında yaşamış öznelerdir. Yasa ve yasaktan dolayı yaşanılmayan her durum veya ele geçirilmeyen her nesne bu alanda yaşayan öznelerin içinde kapanmaz boşluk duygumunu ortaya çıkarır. Diğer trajik özne, etik ilke, ahlak yasası ve ödev mantığının yasaklayıcı tavrı ve tutumunu görüp bunun yaşama karşı işlediğini bilen öznelerdir. Bunlar, etik ilke ve ahlak yasasını, değer ve anlamları içselleştirerek süperego haline getirdiğinden yanlış olduklarını bildikleri yasa ve yasanın buyruğu altında yaşamalarına rağmen suçluluk duygumundan da kurtulamazlar. Bular tarihi itibarıyla günümüze çok yakın olanlardır.

Etik ilke, ahlak yasası ve zorunlu ödev mantığı karşısında en trajik özne/ dönem günümüze aittir. Oğuz Atay’ın ifadelerinde yer almayan bu özne/dönem diğer iki kategoriye girenden oldukça farklıdır. İlk kategorideki özne, etik ilke, ahlak yasası ve ödev mantığı karşısında yaşamının zorluğunu kabul eder, ama bu yasa ve yasakların hakikatini, gerekliliğini, dönüşümünü ve görünümünü tartışmaz. İkinci kategorideki insan/dönem, etik ilke, ahlak yasası ve ödevini yerine getirir ama hakikate inanmaz. Onu yerine getirişinin nedeni içselleştirip süperego haline getirdiği değer ve anlamlar karşısında yasa ve yasayı ihlal etme edimi ve arzusunun suçluluğundan kurtulmak ve uzak durmaktır. Çünkü yasa ve yasağın bulunuşu genelde özneyi özelde ise şairi yaşadığı sürece suçluluk duygumuna itecektir. Bunun nedeni ise şairin yasa ve yasayı ihlal edecek bilinçdışı arzusu taşımasıdır. Bu arzu, fiiliyata dökülme bile aşağıdaki dizelerde görüldüğü gibi şairde suçluluk duygumunu ortaya çıkarır: “*Bir gürbüz vakit suç ve günah dolu/ Kaçak/ Deli dolu (Cahit Zarifoğlu 412)*. Bu mısralarda suç ve günah vakitlerinin gürbüz, kaçak ve deli dolu olarak vasıflandırılması suç ve günah duygularına zıt değerli yaklaşıldığının bir göstergesidir. Benzer bir eğilime Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Beyaz Taş* şiirinde de tesadüf edilir. Bu şiirde bir genç kız “*Günahsız kalbinin beyaz yükünü*” (Ahmet Hamdi 108) boşaltırken “günah”/“suç” kavramına zıt değerli yaklaşılır. Bu dizede yer alan “günahsız bir kalpte bir yükün” mevcudiyeti

içeriği ve anlamı boşalmış bir etik ilke ve ahlak yasasına göre hareket eden bir öznenin yadsınışının göstergesidir.

Bununla birlikte bu mısralarda suça yönelik herhangi bir edim ve hareket görülme bile, suç ve günah hakkında değerlilik yönünde ifadelerin kullanımı bu duyuların yasa ve yasağın bulunduğu sürece mutlak anlamda varlığını devam ettireceğinin bir dışı vurumudur.

Yasa ve yasak karşısında en trajik özne/ dönem ise etik ilke, ahlak yasası ve zorunlu ödev mantığı altında yaşamını hem devam ettirip hem de bu kısıtlayıcı ilkelerden haz alıp, arzularının, tatmin ve doyuma ulaştırdığını ileri sürenlerdir. Hiç kuşkusuz mutlak anlamda ahlak yasası, ödev mantığı ve etik ilke altındaki hayatını devam ettiren insan da haz alabilir, doyum ve tatmin elde edebilir, ama bu haz, doyum ve tatmin özünden/tözünden yoksundur. Çünkü böylesi bir durumdaki bir edim veya hareket, coşku, duygu tözsel/özel değerlerinden arındırılmış, saflaştırılmış ve içi boşaltılmış biçimdir sadece.

Kant'ın ileri sürdüğü ise biçimin etiğe, içeriğin ise patolojiye gönderim yaptığıdır. Kant patoloji terimini etik düzen ve ahlak yasası içinde yer almayanları ortaya koymak için kullanır. Burada gündelik olarak özneyi harekete geçiren yaşama dair her otantik ve egzotik duyum ve algı patoloji olarak ortaya konulur. İnsanî olan patolojinin karşı tarafında ise arınmış ve saflaşmış etik ilke, ahlak yasası, ödev mantığı, özgürlük, özerklik ve içeriği boşaltılmış irade yer alır. Kant böylesine bir özne tasavvurunu şu şekilde tanımlar: *“Yaşamdan tamamıyla farklı bir şeye saygı, ki buna kıyasla ve bunun karşısında, yaşamın ve yaşama hazzının kesinlikle değeri yoktur. İnsan sadece görevi olduğu için yaşar, yaşamaktan biraz tad aldığına değil”* (Zupancic 2005: 22)

Kant, saf ve pratik akıl dürtüsünün doğasının bu şekilde işlediğinin altını çizer. Hiç kuşkusuz bu ifadelerde Kantçı etik ilke, ahlak yasası ve ödev mantığının tüm zevklerden feragat anlamı çıkarılmaz, aynı zamanda da bu etik ilke ve ahlak yasası Nietzsche'nin tanımladığı bir çileciliğe ve suçluluk duyumuna vurgu yapmaz. Yine bu etik ve ahlakî düzlem, öznenin kendisi için herhangi bir konforu ya da iyiliği talep etmediği sonucuna da gitmez. Bütün bunlar bir paradoks oluşturmaz, paradoks daha çok *“zevk ilkesi ile etik boyutu arasında yapısal olarak belirlenmiş ıskalanmış buluşmada. Zevkin etik ilkeye yasaklanması değildir bu; daha ziyade, böyle bir özne için çekicilik gücünü yitirmesidir; müsaittir ve erişilebilir, sadece artık arzu edilemez”* (Zupancic 2005: 22). Etik ilke ile zevk ilkesi arasında belirlenmiş bu türden bir ıskalama durumu Cumhuriyet dönemi

Türk şiirinde şair ile ulaşamadığı/kavuşamadığı sevgili arasındaki aşkta kendini görünür kılar.

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde şair/âşık, onu sevmeyen sevgiliye umutsuzca âşıktır. Âşık için, aşkıdan çektiği çilesinden kurtuluşu aslında sevgiliye âşık olmaktan vazgeçmesiyle mümkündür. Fakat âşık/şair bunu istemez, çünkü sevgiliye duyduğu aşkı bitirip, ona duyduğu aşktan kurtulursa acısının dineceğini bilmesine rağmen bunu yap(a)maz. Freud'un ölüm, Lacan'ın ise intihar olarak kavramlaştırdığı bütün nesne ilişkilerini koparmaya, nesnelere göndermiş olduğu yaşam enerjisi ve dürtülerinin, libidoyu geri çekip ben dürtülerine dönüştürmeyi tercih eder. Çünkü bu noktada şair/âşık içinde bulunduğu patolojik âşık olma durumunun derinlikli yapısında, bizzat ölümün kendisinden, gerçekte artık tamamen dönüştüğü ölüme eşdeğer bir iyileşmeden korktuğundan daha fazla korkmaktadır. Başka bir ifadeyle âşık olma durumundan kurtulursa, âşık olan kendisiyle aynı özne olamayacak, dolayısıyla da artık ne sevgiliye duyduğu aşktaki zevki, ne de sevgilinin nazlanması, ilgisizliği ve sadakatsizliğindeki acıyı bulamayacak ve duymayacaktır. Burada çifte kayıp yaşayacaktır. Bu noktada şairin psişik olarak en çok korkup, çekindiği belirli bir zevkin kaybı değil, zevkin veya acının bu şekilde asla deneyim(e)nemeyeceğidir. Bu nokta özne/şair/âşık Kant'ın etik ilke, ahlak yasası ve ödev mantığı uğruna ötelemek istediği patolojisine bağlıdır ve tabiidir. Burada *“özne patolojisini, ne kadar acınacak halde olursa olsun varlığının (being) ve hâlihazırdaki varoluşunun (existence) cevherini oluşturan hastalığını (pathos) kaybetmekten korkmaktadır”* (Zupancic 2005: 23). Böylesine bir ontolojik korkunun ortaya çıkardığı suçluluk durumu İsmet Özel şiirine şu dizelerle yansır:

“Gelin/ bir pazarlık yapalım sizinle ey insanlar!! bana kötü/ bana terkettiğiniz düşünceleri verin/o vazgeçtiğiniz günler, eski yanlışlarınız/ ah, ne aptalmışım dediğiniz zamanlar/ onları verin, yakınmalarınızı/ artık gülmeye değer bulmadığınız şakalar/ ben aş-tım onları dediğiniz ne varsa/ bunda üzülecek ne var dediğiniz neyse onlar/ boşa çıkmış çabalar, bozuk niyetleriniz/ içinizde kırık dö-kük, yoksul, yabansı/ verin bana/ verin taammüden işlediğiniz suç-ları da” (İsmet Özel 2015: 236)

İsmet Özel'in bu dizelerinde Kant'ın etik ilkesi ve/veya ahlak yasasına göre hareket eden insanla, patolojik insanı bir arada görmek mümkündür. Dizelerdeki Kantçı özne, yaşamdan ve yaşama ait duyum ve algılardan o kadar uzaklaşmıştır ki patolojik insana ait düşünceleri, eski yanlışları, yakınılacak durumları, aptallık zamanlarını, üzüntüye neden olan olayları tamamen yaşamın(in) dışına itmeye çalışmıştır. İşte şairin geri is-

tediği yaşamın dışına ötelenmek istenilen bu davranış ve tutumlardır. Kantçı etik ilke, ahlak yasası ve görev mantığının inşa ettiği özne aslında diyalektik olarak suçluluğu/ suçu ortadan kaldırmak için yasanın kendisini yok eden, edepsizliği temizlemek için edebın canına okuyan, ahlaksızlığı bertaraf etmek için ahlakı silmeye çalışan biridir. Fakat bunu başaramayacaktır, çünkü diyalektik olarak edepsizliği ortadan kaldırmak isteyen ahlak yasalarının, görev mantığının ve etik ilkenin öznesi en nihayetinde edebi ortadan kaldırır (Comte-Sponville 2013: 187)

İşte yaşamda böylesine bir diyalektik ilke işlemese Kantçı tutum ve tavır, mutlak anlamda içeriği boşalmış, anlamdan yoksun sadece etik ilke, ahlak yasası ve zorunlu ödev mantığıyla hareket eden arınmış ve saflaşmış bir özne ortaya çıkarır. Böylesine bir özne bırakın Kant'ın tanımladığı patolojik bir edimi gerçekleştirmeyi, bu tür edimlerin düşünülmesinden bile rahatsız duyar. Artık bu tür özneler için etik ilke, ahlak yasası ve ödev mantığı altına girildiği zaman tüm zevklerden feragat etmeyi gerektirecek bir durum da kalmaz; çünkü zaten bu tür özneler artık etik ilke ve/veya ahlak yasası görünümünde işleyen yasakçı süperegonun boyunduruğundaki zevk ve hazzı tercih etmektedirler. Dolayısıyla da böylesine Kantçı özneler için yukarıdaki dizelerde görüldüğü gibi artık patolojik insanın örneği şair gibi pişman olunacak davranışlar yapmak gündelik hayatta tümüyle dışarı atılmıştır. Bunu yapan da etik ilke, ahlak yasası ve zorunlu ödev mantığıdır.

Bu noktada Sigmund Freud etik ilke veya ahlak yasasındaki mekanizmada işleyeninin aslında süperegodan başkası olmadığını ortaya koyarak binlerce yıllık tartışılan felsefi kavramları yerinden oynatır. Freud'a göre *"felsefenin ahlak yasası-ve daha isabetli biçimde Kant'ın kategorik zorunluluk- dediği şey, gerçekte üst-benlikten başka bir şey değildir"* (Zupancic 2005: 15). Freud'un bu yargısında çok önemli bir gerçek ortaya çıkar. Bu gerçek de etiğin ve ahlaki yasanın aslında arındırmak istediği patolojinin, etiğin ve ahlaki yasanın kalbine yerleştirildiğidir. Bu noktada etik zorunluluk ve ahlak yasası aslında yasak ettiklerinin, devre dışı bırakmak istediklerinin içselleştirilerek süperego haline gelişinden başka bir şey değildir. Burada etik ilkeler ve ahlak yasaları, insan patolojisinin yasak edilmişliğin dışında değildir.

Şöyle ki burada ulaşılmak istenilen etik ilke ve ahlak yasası başlangıçta aslında bir değer yargısı ve anlamdır. Lacan bu noktada değerlerin birer yüceltme olduğunu ileri sürer. Gerçekliğin sert zemininden kaçmak için üretilen yüceltmeler aslında tözsel/özsel olarak birer yanılsama olmasına rağmen hakikat olarak kabul edilir ve algılanır. Hâlbuki Nietzsche'nin ileri sürdüğü gibi hakikat ise özsel/tözsel değil sadece birer

perspektiftir (Zupancic 2004: 130). Bu noktada birer perspektif olan hakikatler zamanla içselleştirilerek süperego haline getirilir. Böylelikle öznenin ve/veya toplumun etik ilkesi ve ahlak yasası da kurulmuş olur. İşte zamanla bir üstbenlik-süperego olarak kurulan etik ilke ve ahlak yasası kendisinin ötesinde artık bir gerçeklik göremeyerek insan yaşamına ait bütün patolojileri saf dışı bırakmaya çalışıp alanını genişletmeye başlar. Fakat burada suçluluk duygusunun direnciyle karşılaşır:

“Duygusal gelişmede üstben oluşumunun etkisi her şeyden önce yeni bir duygusal deneyimin, yani suçluluk duygusunun ortaya çıkması ile kendini gösterir. Dış dünyadan nispeten bağımsız ve hoşnutsuzluk yaratan deneyimlerin belki de en dayanılmaz olan suçluluk duyguları, ben üzerinde hadım edilme korkusundan bile daha ciddi, kesinlikle daha evrensel ve sürekli bir iktidar kuran bir duygu sinyalidir” (Jacobson 2004: 113).

Bu nedenle öznedeki suçluluk duygusuyla Freud’un, uygarlığın tam kalbindeki hoşnutsuzluk ya da hastalığın tam merkezine yerleştiği (Freud 2009: 83) etik ilkeler ve ahlak yasaları sürekli çatışma halindedir; çünkü “uygarlaşmamız ne ölçüde ilerlerse, kendimizi suçluluk ve saldırganlıkla parçalamamızın o ölçüde” artar ve “*her bir içgüdüsel doyum süperegonun otoritesini, saldırganlığını ve bizim suçluluğumuzu arttırır*” (Eagleton 2010: 338)

Böylelikle psikanaliz etik ilke ve ahlak yasalarının süperegoya dönüşerek zamanla yaşam alanlarını arındırıp saflaştırdığını bulmakla hoşnutsuzluğa neden olan unsuru keşfetmiş olur. Çünkü süperego/ etik ilke ve ahlak yasası, yaşam alanlarında patoloji olarak nitelendirilen insanın otantik duyum ve algı, arzu, istek ve hazlarının üzerine acımasızca gider. Bu da suçluluk duygusunun bir diğer nedeni olarak belirir. Psikanalize göre, “*bir öznenin, yasa ile onu ihlal etme arzusu arasındaki gerilimden sakınmasının herhangi bir yolu yoktur ve bu da kendisini “suçluluk” olarak dışa vurur*” (Mayers 2014: 85). Gerçekte, psikanalize göre/yasayı ihlal etmekle suçlu olmayız; çünkü ihlal arzusu nedeniyle zaten ve daima suçluyuzdur. Böylelikle süperegonun nihai paradoksu ortaya çıkar: “*Süperegonun buyruğuna ne kadar teslim olursak, onun baskısı da o kadar artar ve suçluluk duygumuz çoğalır*” (Mayers 2014: 85)

Psikişik yapıda, İd-süperego, haz-suç ile yasa-yasağın birbirlerine karşı konumlandığı zannedilir. Bu iki zıt gibi görünen dürtü ve içgüdü alanları ben-ego’ya karşı adeta aralarında bir gizli işbirliği yapmış gibidir. Aslında “bilinçdışı, suçluluk duygusu ahlaki mazoşizm ile erotizm arasındaki bu gizli bağı fark etme olanağı sağlar. Vicdan kaygısında açığa

vurulan erotizm bağlantısı üstben'in İd'le arasında var olan" yasakların "libidinal bağları nedeniyle sürdürdüğü derin akrabalıktan ileri gelir" (Ricoeur 2007: 261). Burada artık kişisel aygıt olan ben-ego, suçlu id ile yasakçı süperegö arasında sıkışır.

"Suçlu bir İd ile zalim ve cezalandırıcı aynı ölçüde de onur kırıcı bir vicdan arasında kalan ben, kendi kendisine işkence etmekten ya da saldırganlığını başkalarına yönelterek onlara karşı işkence etmekten başka yol bulamamaktadır. Paradoks da buradan kaynaklanır: Kişi dışarıya karşı olan saldırganlığına egemen olduğu ölçüde kendi ben idealinde de sert, yani saldırgan oluyor. Sanki saldırganlığın başkasına ya da kendi kendisine dönmesi zorunluymuş gibi" (Ricoeur 2007: 260).

Bu durumda ben-ego nesneye yaptığı libidinal yaşam yatırımlarını geri çekerek ölüm yatırımlarına dönüştürür. Toplumsal ve kültürel alandan kendini geri çekerek daha çok saflaşma ve arınmaya çalışır. Fakat bu arınma ve saflaşmanın nihayeti yoktur, çünkü süperegö, etik ilke ve ahlak yasası görünümüyle sürekli "ego"nun üzerine gider. Bu noktada süperegönun, ego-ben üzerine gidişinin sonu gelmez. Ego-ben arınıp, saflaştıkça en küçük hatadan daha fazla acı çekmeye ve suçluluk duymaya başlar. Bu duyumları ortadan kaldırmak için de daha fazla arınıp, saflaşır. Burada süperegö, anlam, değer, yüceltme, etik ilke ve ahlak yasalarıyla suçluluk duyumunu arttırır. Böylelikle bu baskı mekanizmalarından dolayı Kant'ın patoloji olarak tanımladığı bedeni duyum ve algılar alanına ait haz ve arzular geri çekilirken bunların yerine oluşan boşluğa, içeriği boşalmış etik ilke ve ahlak yasaları yerleşir. Süperegö alanına ait etik ilke ve ahlaki yasalar, yaşama ait içgüdü ve dürtüleri hayatın dışına çıkarırken aynı zamanda içeriği boşalmış sadece biçimsel ilkelerle hareket eden ve bu ilkelere kendini adayan özne yavaş yavaş inşa eder. Bu özne, insanî içgüdü ve dürtülerini patoloji addedip hayatın dışına iter. İnsanî olanı ve insanoğlunun bütün tarihi ve tecrübe birikimine ait somut kültürel mirası yerle bir etmeye çalışır Süperegönun alanına ait biçimsel etik ilke ve ahlaki yasalara tözsel/özsöl bir nitelik yükleyen bu tür özneler, artık günümüz simgesel, kültürel ve toplumsal alanda uğruna her şeyini adadığı, kendini değerli kılacak olanı da kaybetmeyle yüz yüze gelir

Böylesine öznelerden oluşan bir kitlenin/ kütlenin tüm bu davranışlarını yönlendiren süperegö olmasına rağmen aslında yüceltmeler, değerler, anlamlar, etik ilkeler ve ahlaki yasalarla üstbenlik-süperegö maskeleyenir. Hâlbuki etik ilke ve ahlaki yasalar süperegönun meydana gelmesinin artı ürünleri olarak ortaya çıkmakla kalmaz "kendi emirlerini öznenin gerçekten otantik, kendiliğinden ve şerefli eğilimleri olarak kabul ettir-

meye” de çalışır (Zupancic 2005: 16). Bu duruma, Sigmund Freud, gerek etik ilke gerekse ahlak yasasının toplumsal alanda kendini farklı özsel/tözsel bir yapı olarak sunması halinde bile aslında bunların üstbenlik/süperegodan başka bir şey olmadığına ortaya koyar.

Sigmund Freud’dan sonra felsefi etik ilke ve ahlak yasasının özsel/tözsel yapısının kabulüne ve sağlamlılığına darbeyi indiren bir diğer psikanalist ise Jacques Lacan’dır. Ecrits kitabının “Sade ile Kant” başlıklı makalesinde Lacan, Kant’ın patolojisi boşalmış etiği ile Sade’in gündelik yaşamın dışına çıkan arzuyu doyuma ulaştırma ve hazzı elde etmenin sapkın yollarının altında aynı ilkenin işlediğini düşünür. Lacan’a göre “*ahlâk yasası sadece saf hâlinde arzudur*” (Zupancic 2005: 17) Bu noktada Kant, etiği ve ahlak yasasını yaşama ait patolojilerden boşaltarak saf halinde bir arzu elde etmeye çalışırken, Sade ise saf arzuyu beden üzerindeki sapkın yönelimlerle ele geçirmeye çalışır. Bu noktada Lacan şunu ispatlar; Sade’in benden üzerindeki fantezileriyle Kant’ın etik ilke ve ahlak yasası altında işleyen aynı şey, yani “saf arzu”dur. Böylesine bir arzu modeli aslında hiçbir içeriği barındırmaz, tamamen biçimsel kalır. Bu nedenle “saf arzu” modeline ulaşma sürecinde veya ulaşıldığında ise haz; egzotik ve otantik duyum ve algılar ve/veya özgürlük alanında ortaya çıkmaz, bilakis yasa ve yaşağın ağında gelişir. Bu noktada Kant’ın etik ilkesi veya ahlak yasasındaki saf arzu, yasakçı süperegounun altında ortaya çıktığından coşku, otantik ve egzotik duyum olan tözsel/özsel değerlerinden uzaktır. Bu nedenle etik ilke ve ahlak yasası altında hareket eden özne, kendini arındırıp saflaştırdığını düşünerek insanın yaşam alanındaki patolojilerine karşı acımasızca kıyıcı olur. Kant’ın etik ilke ve ahlak yasalarının, yasakçı alanında ortaya çıkan haz ve saf arzu, tözsel/özsel içeriğinden boşalmış bir konumdayken Sade’in beden üzerindeki fantezilerinden vardığı “saf arzu” fenomeni ise başlangıçta yaşam içgüdü ve dürtülerini içerse de ileriki aşamalarda bunlardan tamamen arınır. Çünkü bütün dürtü ve içgüdü alanında aşırılığın uç noktasına taşınan her haz, zevk gibi duyum ve algılar, bu hazzı ve zevki elde etme eylem ve edimini yok eder. Zizek’e göre kendi “*pratiğin ‘kendiliğinden’ kendi kendini yok etme patosuyla dışsal ritüel mantığı (kurallara uymak) arasında ebedi bir salınım olmasını*” yasaklar ve böylelikle nihayetinde “sahte sonsuzluk” alanına yönelerek kendini ortadan kaldırır (Zizek 2014: 13).

Kant bu gerçek üzerinde durmaz sadece öznedeki patolojilerden dolayı asla etik ilkeye ve/veya ahlak yasasına varamayacağını işaret eder. Bu nedenle Lacan’a göre Kant’ın “*ahlak yasası sadece som halindeki arzu*”ya ulaşamaz (Zupancic 2005: 18). Lacan, Sade’in de “saf arzu”ya ulaşamayacağını altını çizer; çünkü beden saf arzuya ulaşacak, her tür sap-

kin fanteziyi kaldıracak bir mekanizma değildir, en uç noktalara gidildiğinde beden kendisi hem soyut hem de somut biçimde ortadan kaldırılır. Burada gerek Kant'ın ulaşılmaz patolojiden arınmış etik ilkesi ve ahlak yasasında, gerekse Sade'in beden üzerindeki fantezilerinde yer alan hedefindeki “saf arzu”ya ulaşım sürecinin yaşama değil ölüme dönük olduğu görülür. Çünkü gerek Kant'ın etik ilkesi ve ahlaki yasaları gerekse Sade'in beden üzerindeki fantezilerinde “saf arzu”ya ulaşma isteği sadece yaşama ait duyum ve algıları değil yaşamın kendini ortadan kaldırır.

Pek tabii ki Kantçı etiğin ve ahlak yasasının patolojiden arınmış, dolayısıyla kendine yabancılaşmış olduğunu ilk fark eden şairler olur. Zaten Lacan da *“suçluluk duygusunu insanın kabul edemediği şeyleri arzularaması sonucunda değil, insanın kendisine yabancılaşıp, kendi arzularını kabul edememesi sonucunda ortaya çıkan bir duygu olarak yorumlar”*. (Küthaneci 2009: 475). Bu noktada şair Juneval, yaşamı onura tercih edip yaşam adına yaşamı değerli kılan her şeyi yitirmeyi, günahların en büyüğü sayarken, Platon beğenmediği eğitim sisteminin temelinde başka bir şair Homeros'u gördüğünden ideal devletine şairleri almaz (Erhat 2007: 10). Bunun en önemli nedeni ise şairlerin etik ilke ve ahlaki yasalar karşısında insana ait patolojiyi savunmakla kalmaması, suçluluk duyumuyla bu patolojinin öne çıkarılmasını savunmasıdır. Bunun en güzel örneği etik ilkeyi ve ahlakın acımasız yasalarını dolaylı olarak karşısına alan Necip Fazıl'ın *Aynalar Yolumu Kesti* şiiridir. Necip Fazıl, bu şiirinde, Kant'ın soyut, insanî patolojiden arınmış ve saflaşmış etik ilkesi ve ahlak yasalarına varmasının önündeki engelin kadri mutlak ve tüm güçlü narsis duyumlar olduğunu ortaya koyar. Şiirde bu narsis duyumun imgesi “ayna”dır. Şair, aynalara/ narsis duyumlara/ insanî patolojilere yakalanmış, kelepçelenmiş olduğunu suçluluk duysa da açıkça beyan eder. Bu nedenle de içeriği boşaltılmış Kantçı etik ilke ve ahlak yasasına asla varamayacaktır. Bundan da gocunmaz. Patolojisi buna müsait değildir, çünkü yüzündeki her suç ayrı birer imzadır. Burada insana ait patolojinin göstereni *“benin dürtülerin istekleri ve üstben buyrukları arasında seçme yapmak zorunda kaldığı ruhsal yapıların tam ortasında”* yer alan *“üstben karşısında duyulan korkudur, yani suçluluk duygusudur”* (Freud 2011: 109). Bu noktada Necip Fazıl'ın şiirde “sefil gölge” imgesiyle ortaya koyduğu psikanalistlerin tanımladığı etik ilke ve ahlak yasalarının içselleştirilmesiyle elde edilen süperegonun baskıladığı arzuların alanı olan bilinçdışıdır. Gündelik yaşamında böylesine bir gölgenin ardında yürüyen şair, “suçluluk” duyumuna kaynaklık eden edimlerini şu dizeleriyle ortaya koyar: *“Nur topu günlerin kanma girdim/ Kutsi emaneti yedim, bitirdim”* (Necip Fazıl 2012: 271).

Necip Fazıl'ın bu mısralarında kanına girilen “nurtopu günler” ve yiyip bitirilen “kutsi emanet” imgeleri etik ilke ve ahlak yasası alanına ait imgelerdir. Şair, mutlak olarak bu alana varmanın mümkün olmadığını, imkânsız olduğunu “kanına girmek” ve “yemek” imgeleriyle ortaya koyar. Lacan'ın işaret ettiği gibi yaşam, “hep eksik” ilkesi üzerine kurulduğundan “nurtopu günleri” mutlak anlamda yaşayan ve “kutsi emaneti” tam mutlak olarak koruyan özne asla mümkün olmayacaktır. Çünkü yaşam ve dil alanı mutlak dolayım alanı olduğundan bu alanın merkezinde/kalbinde Lacan'a göre “eksiklik”, Sartre göre “hiçlik” ve Zizek'e göre “boşluk” vardır. Bu nedenle simgesel/kültürel alanda “nurtopu günlerin kanına girmeyen”, “mukaddes emaneti yiyip bitirmeyen” ve hiçlik/boşluk/eksiklik karşısına her an doluluk/tamlık alanında yaşayan hiçbir özne gösterilemez. Bu noktada şair bütünüyle yaşamın patolojisi içinde olduğunu ilan eder. Bunu gösteren ise şiirdeki “*Olur mu, dünyaya indirsem kepenk*” mısraıdır (Necip Fazıl 2012: 271). Necip Fazıl'ın “dünyaya indirmek istediği kepenk” psikanalitik olarak Freud'un ortaya koyduğu gibi nesnelere dünyasında yaşam enerjisi libidonun geri çekmesi anlamına gelir. Felsefi olarak da ontolojik anlamda dış dünyadan kendini geri çekmedir ki Lacan'ın simgesel intiharına, mistiğin kapanışına denk gelir. Kant, insanı patolojiden kurtulmanın bir süreç işi olmayacağını ani bir geçişle etik ilke ve ahlak yasasına ulaşmanın mümkün olunabileceğine dikkati çekerken nesnelere dünyasından bu tür bir geri çekilişe işaret eder. Fakat şair “olur mu” ve “gözyaşı döksem” imgeleriyle böylesine bir geri çekilme edimini gerçekleştirmediğini sadece arzusunu taşıdığını ortaya koyar. Yaşamın patolojisine ve nesnelere kepenk indirmeyen şair, ahlak yasası ve etik ilkenin imkânsız alanına ulaşmayı istemez: “*Çıkamam, aynalar, aynalar zindan/ Bakamam, aynada, aynada vicdan;/ Beni beklemeyin, o bir hevesti;/ Gelemem, aynalar yolumu kesti*” (Necip Fazıl 2012: 271)

Bu noktada şair, tekrar “ayna” imgesiyle ortaya koyduğu zindandan çıkamayacağını değinirken, burada “zindan” imgesi yine haz ve arzunun yoğun olarak yaşandığı narsis duyuların alanını temsil eder. Bu psikişik duyuların karşısında ise değer ve anlamların içselleştirilmesiyle elde edilen süperego/vicdan vardır. Bu noktada etik ilke ve ahlak yasasının karşısında yer alan ve ayna imgesiyle ortaya konulan narsis duyularla, yine aynada görülen süperego/vicdan arasında bir çatışma görülür. Çünkü süperego, vicdan, etik ilke ve ahlak yasası şairi soyut bir yaşama çekerken narsis duyular ise yaşamın patolojisine yönelir.

Necip Fazıl, bir etik ilke ve ahlak yasasının önündeki engeli “ayna” imgesiyle ortaya koyduğu narsis duyuların alanı olduğunu ifade eder-

ken Kant'ı doğrular aslında. Kant, etik ilke, ahlak yasası, özgürlük gibi edimlerin önündeki en önemli engelin öznenin patolojisi olduğunu işaret eder. Öyle ise insan neden patolojiye bu kadar odaklanır hatta saplanır? Necip Fazıl, yaşamın gerekliliği için inandığı insanî duyumlar-ki Kant patoloji olarak niteler-için gerçekliğine inandığı “nurtopu günlerin”e iştirak etmez ve “kutsal emanet”e doğru yönelmez, “gelemem, gelemem” diye hem dert yanar hem seçiminin bilinçli olduğunu ortaya koyar hem de bu seçimden suçluluk duyar.

Necip Fazıl aslında bu seçiminde “nurtopu günler”in mutlak anlamda hiçbir zaman yaşanamayacağı, öznenin ise “kutsî emanet”i bütünüyle koruyamayacağı gerçeğinin altını çizer. Öznenin böylesine bir tavır ve tutum içine girmesinin başlıca iki nedeni vardır. Bunlardan ilki spekülâtif olarak Hegel’in “olumsuzlama”, Heidegger’in “hiçleme”, Sartre’in “hiçlik” ve Lacan’ın “eksiklik” üzerine kurulduğunu iddia ettikleri simgesel, dilsel ve kültürel alanda yaşayan öznenin mutlak anlamda doluluk/tamlık olan “nurtopu günler”e, tamlığa, kutsal emanete ulaşmanın imkânsızlığıdır. Şair bunu bilir ve bu imkânsızlığı kendi iradesinin seçimine dönüştürür. Çünkü imkânsızlık bir nevi öznenin güçsüzlüğü ve/veya hadım edilmişlik gerçeğini açığa çıkarır.

Lacan, öznenin bu tavrının nedenini seçimsizliği, “*yasağı kabul etmek hadım etmeyi kabul etmekten daha kolaydır*” (Keskin, Çelebi 2009: 729) ifadesiyle ortaya koyar. İkinci neden ise etik ilke ve ahlak yasasının önündeki engel olarak patolojide, haz ve arzunun mutlak olmasa bile artı bir keyfi ortaya çıkarmasıdır. Zizek, “patolojinizin/ semptomunuzun keyfini çıkarın” derken, aslında öznenin yaralarını sürekli teşhir etmesinin/dile getirmesinden altında kısa devreden doğan bir hoşnutsuzluktan çok, toplumsal alanda artı bir keyif almasına bağlar. Bu noktada etik ilke tarafından “suç”, ahlak yasası tarafından da “günah” olarak sayılan edimlerin dile getirilmesi veya ortaya çıkarılmasının yasak edilmesinin nedeni hoş karşılanmamasının nedeni öznenin toplumsal alanda itibarsızlaştırılması değil, keyif almasının önüne geçilmek istenmesidir. Bu noktada “*suçluluk ve artı-keyif düşünceleri birleşirler*” (Zupancic 2004: 74)

Olmayan Öznenin Olmayan Suçluluğu:

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde “suçluluk” duyumuna bir diğer yaklaşım öznenin hiçbir zaman suçlu olamayacağına, suçlanamayacağına dair düşüncedir. Bu noktada psikanaliz özneyi çoktan tahtından indirmiştir. Çünkü simgesel kültürel alanda öznenin tercihlerini belirleyen psikanalize göre bilinçten çok bilinçdışı arzudur. Öznenin kim olduğu ve ne yaptığının nedeni bilinçdışıdır (Lucy 2003: 22). Bilinçdışı arzu ise

öznenin kendinin belirleyeceği bir edim değildir. Dolayısıyla bilinçdışı arzu da Lacan'ın Büyük Öteki olarak kavramlaştırdığı kültürel simgesel alana göre şekillenir. Burada Büyük Öteki ile özne karşı karşıya konumlanır ve Öteki “*öznenen çıkıp mevcut hale gelebilen ne varsa hepsine hükmeden gösterenler zincirinin yer aldığı mahaldir*” (Lacan 2013: 216). Bu noktada özne ve öznenin bilinçdışı arzusu tamamen iktidar olan Büyük Öteki'nin söylemi içinde gelişir. Bu nedenle özne, kendi tercihlerinden sorumlu olmadığından suçlu da sayılmaz. Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde aşağıdaki mısralarda görüldüğü gibi sık sık sorulan “suçlu kim?” sorusunun cevabı aslında kendi patolojisinden arınan dolayısıyla da anlamdan ve içerikten boşalan ve tamamen etik ilke, ahlak yasası ve ödev mantığıyla hareket edendir.

*“Onlarda düşünüyorduk kendimizi, yansımsı: gizli bir yol
ölümsüzlüğe dökülmek için/ Duyar gibi, bilir gibi oluyorduk; yitirmek ve bulmak, olmamanın ötesinde/ Büyük ağaç gitmişse suç kimin, yoksa taş birdenbire!/ Hevenkler yapıyorduk yankılarından, bezemek için anıtlarımızı, ansızın bulduğumuz (Oktay Rifat 2010: 379)”*

Bu noktada şair, suçun kendinin olmadığını ileri sürer. Ona göre suç, bölünmüş benlikten dışarı atmak istediği Büyük Öteki'nin söylemindedir, çünkü özneyi yönlendiren bilinçdışı arzu bu söylemin gösterenler ağında şekillenir. Suçluluk hakkında benzer bir duyum “*Hep suç bende değil beni yakıp yıkan bir nazar vardır*” dizesiyle ortaya konur (Sezai Karakoç 2007: 433). Burada özne Lacan'ın işaret ettiği gibi sadece bölünmemiş, aynı zamanda yitmiştir. Artık kendinin hâkimi değildir. Onun eylemlerine hâkim olan bilinçdışı arzuları olabildiği gibi aşkın bir varlık da olabilir. İşte bu nedenledir ki şair bir özne olarak “*Kimse dokunamaz bizim suçsuzluğumuza*” (Cemal Süreya 2003: 113) dizesiyle kendinin mutlak anlamda suçsuz hisseder. Buna rağmen kültürel/ simgesel/ toplumsal alan öznenin suçlu olduğunu, ona sürekli hatırlatır. Bu durum karşısında şair ise suçluluk hissine sahip olabilmenin koşulunun suç işlemek olduğunu bilir ve bu koşula göre hareket etmeyi yeğler: “*Bu düzen, yani hiçbir şey, evet haykırırım/ Yani bir suçumuz olsun, biraz da böyle olsun, sığınmış oluruz suçlara*” (Cansever 2012: 603). Bu dizelerde şair bir özne olarak suçlu oluşuna inanmaz, işlediği suç hakkında en ufak fikre sahip olmamasına karşın, suçluluk duyguyu içinde tanımlanamaz bir suçun kurbanlarıdır adeta. Çünkü simgesel kültürel alanda bir suç işlediğini doğrular biçimde muamele görmekte ve bu da bir düşünce içinde büyüyen suçluluk hissini alevlendirmektedir. Şair suçunun ve mağduriyetinin nedenini anlamaya çalıştıkça adeta suçluluk duygusunu da kabullenmek

zorunda bırakılır (Kern 2008: 165). Burada şairin suçluluk duygumunu kabulü ve reddi aslında çift değerli bir görünümde varoluşsal bir çabanın duygumu olarak da ortaya çıkabilir:

“Birey var olmaya cüret etmekten suçluluk duyar; bunun iki katı kadar da var olmamaktan, var olmaktan dehşete kapılmaktan, biyolojik olarak olmazsa varoluşsal olarak kendisini öldürmeye kalkışmaktan suçluluk duyar. Suçluluğu yaşama etkin katılımını önleyen, ‘benliğini’ yalıtılmış bir halde tutmasına neden olan, benliğini iyice geri çekmeye yönelten en önemli etkidir” (Laing 2015: 155).

Edip Cansever’in “Yokluğu varlığa çevirmek suçu” (Edip Cansever 2012: 218) tanımladığı varolmanın dehşeti karşısında duyulan bir suçluluk duygudur. Bu nedenle özne bazen suçluluk “*duygularının harekete geçirilmesine karşı savunma olarak*” hareketlerini otomatikleştirmeye çabalarlar (Hartmann 2004: 90) bazen de “*uyarımın tatminle sonuçlanmadığı yerde kişi hayal kırıklığının yarattığı sıkıntılara yakalanır; beden bir parçasının görevini yerine getirememesi ve bir günah geçişinin ya da zulmeden birinin keşfedilmesinden gelen suçluluk ya da rahatlama*”yı yaşamak ister (Winnicott 2010: 132).

Sonuç

Cumhuriyet dönemi Türk şiirine yansıyan suçluluk duygumuna psikanalitik bir yaklaşımın yöntem olarak kullanıldığı bu makalede, benliğin kendi üzerine kapanışının son kilitlerinden biri olan suçluluk duygusunun fenomenolojisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunun sonucunda da şair(ler)in psişik dünyasında suçluluk duygusunun kaynaklarının çeşitlilik gösterdiği rahatlıkla söylenebilir. Lacan’a göre farklı egolara, Laing’e göre ise çeşitli benliklere bölünmüş bir varlıkta/şairde hangi benliğin ne hakkında suçluluk duyduğunu bilmek için bu şiir üzerine daha derinlikli bir çalışmaya ihtiyaç vardır. Çünkü şairin, şiirine yansıyan çelişkili birleşik bir suçluluk duygusu, hem zıt hem de çift değerli bir görünüm arz eder. Fakat burada dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır ki o da suçluluk hissinin kaynağından çok, bu hissin genelde özne özelde ise şairin varolma çabası olduğudur. Bu noktada Cumhuriyet dönemi Türk şiirine yansıyan suçluluk duygusu üzerine yapılacak daha derinlikli bir psikanalitik ve fenomenolojik çalışma daha zengin yorumlar ve bulguları ortaya çıkaracaktır.

KAYNAKÇA

- ATAY, Oğuz (2008), *Tutunamayanlar*, İletişim Yay., İstanbul
- BLOOM, Harold (2008), *Etkilenme Endişesi, Bir Şiir Teorisi*, (çev. Ferit Burak Aydar), Metis Yay., İstanbul.
- CANSEVER, Edip (2012), *Sonrası Kalır II, Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- COMTE-SPONVILLE, Andre (2013), *Cinsellik, Aşk ve Ölüm*, (çev. Canan Özatalay), İletişim Yay., İstanbul.
- EAGLETON, Terry, (2010), *Estetiğin İdeolojisi*, (çev. Ayfer Dost), Doruk Yay., İstanbul.
- ERHAT, Azra,-[MERİÇBOYU], Abdülkadir, (2007), *Homeros, İlyada*, Can Yay., İstanbul.
- FREUD, Anna, (2011), *Ben ve Savunma Mekanizmaları* (çev. Yeşim Erim), Metis Yay. İstanbul.
- FREUD, Sigmund, (2009), *Uygarlığın Huzursuzluğu*, (çev. Haluk Barışcan), Metis Yay. İstanbul.
- FREUD, Sigmund, (2014), *Totem ve Tabu*, (çev. Hasan İlhan), Alter Yay., Ankara.
- GREEN, Andre, (2004), *Hadım Edilme Kompleksi*, (çev. Levent Kayaalp), Metis Yay., İstanbul.
- HARTMANN, Heinz, (2004), *Ben Psikolojisi ve Uyum Sorunu*, (çev. Banu Büyükkal) Metis Yay., İstanbul.
- HOROZCU], Oktay Rıfat, (2010), *Bütün Şiirleri I*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- JACOBSON, Edith, (2004), *Kendilik ve Nesne Dünyası*, (çev. Selim Yazgan), Metis Yay. İstanbul.
- KANT, Immanuel, (2009), *Pratik Aklın Eleştirisi*, (çev. İoanna Kuçuradi, Ülker Gökberk, Füsün Akatlı), Türkiye Felsefe Kurumu Yay., Ankara
- KARAKOÇ, Sezai (2007), *Gün Doğmadan*, Diriliş Yay., İstanbul.
- KERN, Stephan, (2008), *Nedenselliğin Kültürel Tarihi, Bilim Cinayet Romanları ve Düşünce Sistemleri*, (çev. Emine Ayhan), Metis Yay., İstanbul.
- KERNBERG, Otto, (2006), *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm*, (çev. Murat Atakay), Metis Yay., İstanbul.

- KESKİN, Yeşim-Çelebi, Volkan, (2009), “Alenka Zupancic İle Söyleşi”, *MonoKL*, S. VI-VII, İstanbul.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl, (2012), *Çile*, Büyük Doğu Yay., İstanbul.
- KLEIN, Melaine, (2002), *Haset ve Şükran*, Çev. Orhan Koçak, Yavuz Ertan, Metis Yay., İstanbul.
- KÜTHANECİ, Meltem, (2009), “Lacan ve Ölüm” (çev. H. İlksen Mavituna), *MonoKL*, S. VI-VII, İstanbul.
- LACAN, Jacques, (2013), *Psikanalizin Dört Temel Kavramı Seminer 11. Kitap*, (çev. Nilüfer Erdem), Metis Yay., İstanbul.
- LACAN, Jacques, (2014), *Baba-nın-Adları*, (çev. Murat Erşen), MonoKL Yay., İstanbul.
- LAING, Ronald David, (2015), *Bölünmüş Benlik, Akıl Sağlığı ve Delilik Üzerine Varoluşsal Bir Çalışma*, (çev. Ergün Akça), Pinhan Yay., İstanbul.
- LEVINAS, Emmanuel (2010), “Sonsuz’un Etiği”, *Çağdaş Filozoflarla Söyleşiler, Kıta Felsefesi Tartışmaları* (çev. Hüsamettin Arslan), Paradigma Yay., İstanbul.
- LUCY, Niall, (2003), *Postmodern Edebiyat Kuramı*, (çev. Aslihan Aksoy), , Sanat ve Ayrıntı Yay., İstanbul
- MYERS, Tony, (2014), *Slavoj Zizek*, (çev. Abdurrahman Aydın), Phoenix Yay., Ankara.
- NECATİGİL, Behçet (2009), *Şiirler*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- ÖZEL, İsmet (2011), *Bir Yusuf Masalı*, Şule Yay., İstanbul.
- ÖZEL, İsmet (2014), *Erbain*, Tam İstiklâl Yayıncılık Ortaklığı, İstanbul.
- PHILLIPS, Adam (2012), *Öpüşme, Gıdıklama ve Sayıklama Üzerine*, (çev. Fatma Taşkent), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- RICOEUR, Paul, (2007), *Yoruma Dair, Freud ve Felsefe*, (çev. Necmiye Alpay), Metis Yay., İstanbul.
- [SEBER], Süreya, Cemal (2003), *Sevda Sözleri*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1989), *Bütün Şiirler*, Dergâh Yay., İstanbul.
- TARANCI, Cahit Sıtkı (2010), *Otuz Beş Yaş*, Can Yay., İstanbul.
- UYAR, Turgut (2008), *Büyük Saat*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.

WINNICONT, D. W. (2010), *Oyun ve Gerçeklik*, (çev. Tuncay Birkan), Metis Yay., İstanbul.

ZARİFOĞLU, Cahit (2011), *Şiirler*, Beyan Yay., İstanbul.

ZİZEK, Slavoj, (2014), *Paralaks*, (çev. Sabri Gürses), Encore Yay., İstanbul.

ZUPANCIC, Alenka, (2004), *En Kısa Gölge, Nietzsche'nin İki Felsefesi* (çev. Seyhan Bozkurt), Encore Yay., İstanbul.

ZUPANCIC, Alenka, (2005), *Gerçeğin Etiği, Kant, Lacan*, (çev. Ahmet Süreyya Özcan), Epos Yay., Ankara.

ZUPANCIC, Alenka, (2011), *Neden Psikanaliz*, (çev. Barış Engin Aksoy), Metis Yay., İstanbul.

